Урок. Стратегія, тактика й ефективність спілкування

урок засвоєння нових знань і формування мовленнєвих умінь · 45 хв

«Хто не знає, куди прямував, дуже дивується, що не туди потрапив» — Марк Твен

Проблемне питання уроку: Чому людина може говорити багато й гарно, але не досягти своєї мети, а інколи мовчання виявляється ефективнішим за слова?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень/учениця називає п’ять комунікативних намірів і записує їх у зошит. • Учень/учениця називає два основні показники ефективності мовлення. • Учень/учениця формулює визначення стратегії й тактики мовленнєвої поведінки.	• Учень/учениця визначає комунікативний намір у запропонованій ситуації. • Учень/учениця розрізняє стратегію й тактику на прикладах. • Учень/учениця знаходить помилку у твердженні про стратегію чи тактику та виправляє її.	• Учень/учениця усвідомлює значення ефективного мовлення для досягнення мети та збереження добрих стосунків із людьми.

Базові поняття і терміни

ефективність мовлення, комунікативний намір, мовленнєва поведінка, стратегія мовленнєвої поведінки, тактика мовленнєвої поведінки, комунікативна рівновага.

Форми роботи

- фронтальна бесіда й письмовий мозковий штурм
- робота з текстом підручника
- робота в парах із таблицею
- аналіз ситуацій і афоризмів
- редагування твердження

Обладнання та реактиви

- підручник О. Глазової для 10 класу (с. 114, 115)
- підручник Голуб і Новосьолової для 10 класу (§ 20, § 21, с. 65, 66, 68)
- слайд з епіграфом і афоризмами Ісократа та Конфуція
- таблиця для пар «Стратегія і тактика мовленнєвої поведінки» (роздрук на кожну пару)
- картки з ситуаціями для закріплення (за кількістю пар)

Демонстрації

- Слайд із п’ятьма комунікативними намірами — помічаємо, чим відрізняються цілі повідомлення, спонукання до дії й розважання приємним спілкуванням
- Слайд з історією двох насінин — помічаємо, що обидві насінини говорять про своє бажання, але мети досягає лише та, яка діє
- Таблиця «Стратегія і тактика» на дошці — помічаємо, що стратегія є планом, а тактика способом дії в конкретній ситуації
- Слайд із трьома помилками спілкування за Конфуцієм — помічаємо, що помилкою є і зайве говоріння, і недоречне мовчання

Міжпредметні зв'язки

- Світова література й філософія — афоризми Ісократа, Конфуція та Марка Твена як опора для міркувань про мовлення
- Українська література — добір уривків з улюбленого художнього твору як зразків ефективного мовлення (домашнє завдання)

Місце уроку в темі

Попередній урок: Практична риторика, мовленнєва комунікація та засоби увиразнення мовлення, на які урок спирається в актуалізації.

Наступний урок: Практичне застосування набутого, а саме добір мовленнєвої тактики й складання виступу відповідно до комунікативного наміру.

Безпека

- Під час переходу до пари для роботи з таблицею рухатися спокійно, стільці не пересувати по підлозі, а підіймати.
- Слайди на екрані перемикає лише вчитель, учні не торкаються проєктора й кабелів живлення.
- Гострими краями роздруків і скріпками не користуватися, картки передавати з рук у руки.

- Під час парної роботи з роздруком не залишати картки на краю парти, щоб вони не впали під ноги, а після завдання складати їх в одну стопку на передній парті.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітає клас, перевіряє готовність до уроку, показує на слайді епіграф і просить прочитати його подумки.

Учні: Вітаються, готують зошити та підручники, читають епіграф.

Учитель повідомляє, що сьогодні клас з'ясує, як мовлення допомагає досягати мети. Епіграф «Хто не знає, куди прямував, дуже дивується, що не туди потрапив» (Марк Твен) залишається на слайді до мотивації.

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить письмовий мозковий штурм. Читає запитання по одному, дає по 30 секунд на відповідь, потім відкриває правильну відповідь на слайді.

Учні: Кожен письмово в зошиті одним рядком відповідає на запитання, звіряє свою відповідь зі слайдом і ставить плюс чи мінус.

1. Що таке афоризм? Очікувана відповідь. Короткий влучний вислів, у якому стисло виражено глибоку думку. 2. Що таке епіграф? Очікувана відповідь. Короткий вислів, який ставлять перед текстом, щоб указати на його головну думку. 3. Що таке метафора? Очікувана відповідь. Слово або вислів у переносному значенні, що ґрунтується на подібності явищ. 4. Що таке епітет? Очікувана відповідь. Образне означення, що підкреслює яку-небудь ознаку предмета чи явища. 5. Що таке порівняння? Очікувана відповідь. Зіставлення одного предмета чи явища з іншим на основі спільної ознаки.

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді три приклади з протиріччям і ставить проблемне питання. Не розпочинає довгих активностей, лише коротко коментує приклади.

Учні: Читають приклади, висловлюють по одному припущенню, фіксують проблемне питання.

Приклад 1. Ісократ радить починати говорити лише тоді, коли предмет виступу ясно продуманий або коли сказати про щось необхідно, а в інших ситуаціях краще промовчати. Приклад 2. Конфуцій називає помилкою і бажання говорити раніше, ніж потрібно, і мовчання тоді, коли говорити треба. Приклад 3. Друга насінина з розповіді Б. Ферреро багато говорила про свої страхи, а в підсумку її з'їла курка, тоді як перша насінина сказала «Я хочу рости!» і виросла. Проблемне питання. Чому людина може говорити

багато й гарно, але не досягти своєї мети, а інколи мовчання виявляється ефективнішим за слова? Очікуване припущення учнів. Мовлення має мати ціль і бути доречним.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності. Спершу веде роботу з текстом підручника, потім роздає таблиці для пар, далі пропонує спостереження над прикладами та узагальнює висновки.

Учні: Читають текст, складають схему показників і комунікативних намірів, у парах заповнюють таблицю, спостерігають за прикладами та формулюють висновки.

Активність 1 (7 хв). Робота з текстом підручника. Учні читають Глазова, с. 114 («Стратегія і тактика мовленнєвої поведінки») і Голуб, Новосьолова, § 20, с. 65, 66 («Ефективність мовлення»). Завдання. Випишіть п’ять комунікативних намірів і два головні показники ефективності. Очікуваний продукт. Схема з двох частин. Комунікативні наміри (перелік). Повідомлення, інформування; висловлення й аргументування своїх думок; спонукання до дії; обговорення проблеми, пошук шляхів її вирішення; розважання самим процесом приємного спілкування. Показники ефективності (перелік). Досягнення мети та збереження комунікативної рівноваги (добрих стосунків) зі співрозмовниками. Додатково вчитель нагадує, що успіху сприяють правильне, зрозуміле, багате й яскраве мовлення, уміння перейнятися задумом співрозмовника, демократичний стиль спілкування, дотримання етики та доброзичлива інтонація (Голуб, Новосьолова, с. 66). Активність 2 (7 хв). Заповнення таблиці в парах за текстом Голуб, Новосьолова, § 21, с. 68 і Глазова, с. 114. Рядки таблиці. Що це таке. На яке запитання відповідає. Що визначає суть. Очікуваний продукт. Мовленнєва поведінка є сукупністю мовленнєвих вчинків, що визначають характер, спосіб життя, рівень мовленнєвої й загальної культури людини. Стратегія мовленнєвої поведінки є лінією поведінки або плануванням низки мовленнєвих дій, спрямованих на реалізацію комунікативної мети, відповідає на запитання «чого я хочу досягти», а її суть визначають мотиви, потреби й настанови. Тактика мовленнєвої поведінки є мовленнєвою поведінкою задля здійснення стратегії, динамічними мовленнєвими одиницями оперативного реагування на ситуацію, відповідає на запитання «у який спосіб я це роблю». Активність 3 (7 хв). Спостереження за прикладами з питанням «що спільного й відмінного?». Учитель виводить дві теми з Глазова, с. 114, 115 (вправа 220) і просить у парах визначити комунікативний намір кожної. Теми. «Проблема „батьки і діти“ в житті шістнадцятирічних»; «Яким я буду через двадцять років». Третю тему «Які книжки я читаю „для душі“» розбирають усно. Очікувані відповіді. Для першої теми доречний намір обговорити проблему й пошукати шляхи її вирішення, для другої висловити та аргументувати свої думки, для третьої висловити думку або порадити, залежно від обраної цілі виступу. Ключове спостереження. Одна тема може мати різні наміри, тому ціль визначає саме промовець. Далі клас обговорює три помилки спілкування за Конфуцієм (Голуб, Новосьолова, с. 68). Помилки. 1) бажання говорити раніше, ніж потрібно; 2) сором’язливість, тобто мовчання, коли говорити треба; 3) говорити, не спостерігаючи за слухачем. Запитання. Чи вичерпний цей перелік? Що б ви додали? Очікувана відповідь. Можна додати, наприклад, невміння слухати або порушення норм етики, і це слід обґрунтувати. Висновок учителя. Стратегією є те, чого ви хочете досягти, а тактикою те, у який спосіб ви це робите. Ефективне мовлення поєднує досягнення мети зі збереженням добрих стосунків.

Закріплення 9 хв

Учитель: Роздає картки з ситуаціями. Дає на кожне завдання по 2 хвилини, потім перевіряє відповіді з класом.

Учні: У парах виконують чотири завдання письмово чи усно та пояснюють свій вибір.

Рефлексія 4 хв

Учитель: Повертає клас до проблемного питання й пояснює прийом. Просить кількох учнів озвучити відповіді.
Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, потім усно діляться висновками.

Домашнє завдання 2 хв
Учитель: Коментує домашнє завдання, пояснює, як обрати варіант за вибором, і відповідає на запитання.
Учні: Записують домашнє завдання в щоденник і уточнюють незрозуміле.

Завдання для закріплення

1. Визначте комунікативний намір кожного висловлення. 1) «Завтра о восьмій у кабінеті відбудеться зустріч з волонтерами». 2) «Приберімо цієї суботи всі разом шкільний двір». 3) «Вважаю, що читати варто щодня, бо це розвиває мислення, і ось мої аргументи». 4) «Як нам спільно подбати про безпеку на дорозі біля школи? Обговоримо різні варіанти».
Відповідь: 1) повідомлення, інформування. 2) спонукання до дії. 3) висловлення й аргументування своїх думок. 4) обговорення проблеми, пошук шляхів її вирішення.

2. Визначте, що в кожному випадку є стратегією, а що тактикою мовленнєвої поведінки. Ситуація. Учениця хоче домовитися з учителем про додатковий час на проєкт. Вона вирішила, що її мета полягає у збереженні добрих стосунків і досягненні домовленості. Під час розмови вона помітила, що вчитель поспішає, тому спокійно й коротко пояснила причину прохання.
Відповідь: Стратегією є задум досягти домовленості зі збереженням добрих стосунків, тобто те, чого вона хоче досягти. Тактикою є те, що вона помітила поспіх учителя й коротко та спокійно пояснила причину, тобто оперативне реагування на ситуацію.

3. Промовець переконав однокласників проголосувати за його пропозицію, але під час виступу різко висміяв тих, хто думав інакше, і після зборів кілька учнів перестали з ним розмовляти. Чи було мовлення ефективним? Відповідь обґрунтуйте за двома показниками.
Відповідь: Мовлення ефективним вважати не можна. Мету досягнуто, адже пропозицію підтримали. Проте комунікативну рівновагу порушено, оскільки стосунки зі співрозмовниками погіршилися, а ефективність потребує обох показників.

4. Виправте помилку у твердженні. «Тактика мовленнєвої поведінки є планом того, чого людина хоче досягти, а стратегія є способом, у який вона це робить у конкретній ситуації».
Відповідь: Поняття переплутано. Правильно так. Стратегія мовленнєвої поведінки є планом того, чого людина хоче досягти, а тактика є способом, у який вона це робить у конкретній ситуації.

Диференціація

Сильним: Оберіть тему «Яка з сучасних професій мене приваблює». Сформулюйте комунікативний намір виступу, коротко опишіть стратегію й назвіть щонайменше дві тактики, якими ви скористаєтеся, якщо слухачі втратять увагу.

Підтримка: Скористайтеся опорою на іншому прикладі. Мета. Запросити однокласників на толоку. Стратегія. Переконати їх, що це корисна і приємна справа. Тактика. Розпочати з короткої цікавої історії, а коли хтось вагатиметься, запитати про його думку. За цією опорою складіть таблицю «мета, стратегія, тактика» для ситуації, коли ви просите друга допомогти з підготовкою до уроку.

Домашнє завдання

Базове: Голуб, Новосьолова, § 20 і § 21 (с. 65, 66, 68), вивчити визначення стратегії й тактики. Виконати вправу 218 на с. 67 (випишіть з улюбленого художнього твору два уривки, що є зразками ефективного мовлення, і обґрунтуйте свій вибір).

За вибором: На вибір. Виконайте вправу 219 на с. 67 (напишіть текст для діалогу з другом, який має занижену самооцінку, визначивши для себе ціль) або вправу 220 (підготуйте презентацію на тему «Ефективність мовлення»).

Рефлексія

Прийом «Повернення до питання». Письмово (2 хв) кожен записує у зошиті відповідь на проблемне питання уроку одним-двома реченнями, використовуючи слова «мета», «стратегія», «тактика» і «стосунки». Усно (2 хв) двоє-троє учнів зачитують відповіді, а клас оцінює, чи всі терміни вжито доречно.

Джерела:

- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 114
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 114, 115
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 115